

OILA PSIXOLOGIYASI FANIDA OTA-ONALIK USTANOVKALARI VA TARBIYA SHAKLLARI

Muminova Dildora

Andijon Davlat Universiteti

Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17590510>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada ota-onalik ustanovkalari va tarbiya shakllari psixologik jihatdan keng tahlil qilinadi. Maqolada ota-onalarning farzandlariga bo'lgan munosabati, tarbiyaviy yondashuvlari va ularning bola psixikasiga ta'siri xalqaro va milliy adabiyotlar asosida o'rganilgan. Turli tarbiya uslublari, ularning ijobiy va salbiy jihatlari, shuningdek, ijtimoiy-madaniy omillarning ta'siri ko'rib chiqiladi.

KALIT SO'ZLAR: Ota-onalik ustanovkasi, tarbiya shakllari, psixologik rivojlanish, demokratik tarbiya, avtoritar tarbiya, ijtimoiy omillar.

РОДИТЕЛЬСКИЕ УСТАНОВКИ И СТИЛИ ВОСПИТАНИЯ В НАУКЕ СЕМЕЙНОЙ ПСИХОЛОГИИ

Муминова Дильдора

Андижанский Государственный Университет

Студентка направления «Прикладная психология»

АННОТАЦИЯ: В данной научной статье представлен широкий психологический анализ родительских установок и стилей воспитания. Рассматриваются подходы родителей к воспитанию детей и их влияние на психологическое развитие ребенка на основе отечественной и зарубежной литературы. Также освещаются различные методы воспитания, их положительные и отрицательные стороны, а также влияние социокультурных факторов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Родительские установки, Стили воспитания, психологическое развитие, демократическое воспитание, авторитарное воспитание, социальные факторы.

PARENTING ATTITUDES AND PARENTING STYLES IN THE SCIENCE OF FAMILY PSYCHOLOGY

Muminova Dildora

Andijan State University

Student of the Department of Applied Psychology

ABSTRACT: This scientific article provides a broad psychological analysis of parenting attitudes and parenting styles. It explores parents' approaches to upbringing and their influence on children's psychological development, based on international and national literature. Different parenting methods, their positive and negative aspects, and the influence of sociocultural factors are also discussed.

KEYWORDS: Parenting attitudes, parenting styles, psychological development, democratic parenting, authoritarian parenting, social factors.

Ota-onalik – bu faqat biologik farzand ko‘rish emas, balki bolani psixologik, ijtimoiy va emotsional jihatdan tarbiyalash, qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish jarayonidir. Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, ota-onalik – bu shaxsiy va ijtimoiy rol bo‘lib, unda shaxsning hissiy, axloqiy, kommunikativ va tarbiyaviy qobiliyatlari namoyon bo‘ladi.

Asosiy jihatlari:

Psixologik javobgarlik:

Ota-onalar bolasining his-tuyg‘ularini tushunish, unga emotsional qo‘llab-quvvatlash berish va xavfsizlik hissini shakllantirishlari kerak.

Tarbiyaviy vazifalar:

Bolaning shaxs sifatida rivojlanishida ota-onaning yondashuvi, qadriyatlari va ustanovkalari asosiy rol o‘ynaydi. Bu yondashuvlar bolaning ijtimoiylashuvi, o‘zini boshqarish, o‘z-o‘zini baholash kabi ko‘nikmalariga bevosita ta’sir qiladi.

Ota-onalik ustanovkalari:

Har bir ota-ona ongli yoki ongsiz tarzda bolaning rivojlanishiga nisbatan o‘z qarashlariga ega. Bu qarashlar bolaning shaxsiy chegaralari, erkinligi, mas’uliyat darajasini belgilaydi.

Ijtimoiy-madaniy kontekst:

Ota-onalik jamiyatning qadriyatlari, an‘analari va normativlari asosida shakllanadi. Masalan, kollektivistik jamiyatlarda jamoa manfaatlari ustuvor bo‘lsa, individualistik jamiyatlarda bolaning mustaqilligi yuqori qadrlanadi.

Psixologlar ta’rifi:

B. Spock: Ota-onalik bu "sevgi, sabr, izchillik va o‘rnak bo‘lish orqali bola bilan bog‘liq hayotni boshqarish san’atidir".

D. Baumrind: Ota-onalik bu "muvozanatli talab va qo‘llab-quvvatlash orqali bolaning barkamol rivojlanishini ta’minlashdir".

- Ota-onalik ustanovkasi tushunchasi

Ota-onalik ustanovkalari – bu ota-onalarning farzandlariga nisbatan ongli yoki ongsiz ravishda shakllangan qarashlari, kutishlari, his-tuyg‘ulari va munosabatlar tizimidir. Bu ustanovkalar bolaning shaxsiy rivojlanishi, o‘z-o‘zini baholashi va atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Rossiyalik psixolog E.V. Eidemiller va V.Yu. Yustitskislarning ta’kidlaganidek, ota-onaning bolaga nisbatan pozitsiyasi, unga bergan erkinligi, talabchanlik darajasi bolaning kelajakdagi shaxsiy xususiyatlarini belgilaydi (Eidemiller, Yustitskis, 2006).

- Tarbiya shakllari va ularning psixologik ta’siri

Tarbiya shakllari – bu ota-onalarning farzandiga nisbatan qo‘llaydigan tarbiyaviy usul, metod va munosabatlar majmuasidir. Quyida eng ko‘p uchraydigan tarbiya shakllari va ularning bola psixologiyasiga ta’siri yoritiladi:

- Demokratik tarbiya usuli

Bu usulda ota-onalar mehribon, tinglovchi, bolaga erkinlik beruvchi bo‘lib, lekin ayni paytda chegaralarni belgilaydi.

Ijobiy ta’siri: bolada o‘ziga ishonch, ijtimoiy moslashuvchanlik, tashabbuskorlik rivojlanadi.

Asosiy vakillar: Diana Baumrind (1967), autoritativ parenting modeli.

- Avtoritar (qat’iy) tarbiya

Ota-onalar boladan so‘zsiz itoat qilishni kutadi, jazoga moyil bo‘ladi.

Salbiy ta'siri: qo'rquv, tashqi nazoratga bog'liqlik, o'z fikrini erkin ifodalay olmaslik.

Diana Baumrind tomonidan tanqid qilingan.

- Erkin (liberal) tarbiya

Bu yerda bola deyarli nazoratsiz, erkin harakatlanadi.

Salbiy ta'siri: o'zini boshqarishda qiyinchilik, ijtimoiy mas'uliyat hissining sustligi.

- E'tiborsiz yoki rad etuvchi tarbiya

Bola ota-onaning hissiy yordamisiz, befarq muhitda tarbiyalanadi.

Salbiy oqibatlar: depressiv holatlar, xavotir, ishonchsizlik.

- Ota-onalik ustanovkalarining turlari (Eidemiller va Yustitskis tasnifi asosida):

1. "Ilohiylashtirish" – bola haddan tashqari ideallashtiriladi.

2. "Rad etish" – bolaga sovuq va befarq munosabat.

3. "Ortacha g'amxo'rlik" – nazorat va mehrning muvozanatli ko'rinishi.

4. "Ortiqcha g'amxo'rlik" – bolaga haddan tashqari aralashuv.

5. Ota-onalik tarzi va ijtimoiy-madaniy kontekst

Xalq an'analari, diniy e'tiqod, iqtisodiy sharoitlar ota-onalik rolini shakllantiradi. Masalan, o'zbek oilalarida ota-onaga itoat, kattalarga hurmat, va jamoaviylik qadriyatlari ustun. Bu esa bolaning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi, lekin individual fikr erkinligiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

6. Psixologik natijalar va muammolar

Noto'g'ri ota-onalik ustanovkalari:

Bolalarda xavotir, past o'z-o'zini baholash;

Agressiya yoki haddan tashqari itoatkorlik;

Mustaqil qaror qabul qila olmaslikka olib keladi.

To'g'ri va muvozanatli tarbiya esa:

Ochiq fikrlilik,

Barqaror emotsional holat,

Ijtimoiy faollikni shakllantiradi.

XULOSA: Ota-onalik ustanovkalari va tarbiya shakllari bolaning psixik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Tarbiyadagi muvozanat – mehr, nazorat va mustaqillik o'rtasidagi uyg'unlik orqali shakllanadi. Ota-onaning noto'g'ri ustanovkalari bolaning o'zini anglashiga va jamiyatga moslashuvchanligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, har bir ota-ona tarbiyaviy yondashuvini bolalarning ehtiyojlari va psixologik xususiyatlariga moslashtirishi muhimdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. Genetic Psychology Monographs.
2. Eidemiller, E.V., Yustitskis, V.Yu. (2006). Psixologiya i psixoterapiya sem'i. SPb: Rech'.
3. Ainsworth, M.D.S. et al. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
4. Maccoby, E.E., & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: Mussen Handbook of Child Psychology.
5. Karimova Z.M. (2008). Oilaviy psixologiya. – Toshkent: O'zMU nashriyoti.
6. Saidov A. (2010). Oila psixologiyasi asoslari. – Toshkent: O'zbekiston.

7. To'rayev Sh. (2015). Pedagogik va ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent: “Ilm ziyo”.
8. Qodirova R., Shomirzayeva M. (2021). Bola va oila psixologiyasi. – Namangan: Davlat universiteti nashriyoti.